

2. ÜNİTE

M.S 2. YÜZYIL - M.S 15. YÜZYIL FELSEFESİ

(ORTA ÇAĞ FELSEFESİ)

Orta Çağ felsefesi M.S yaklaşık 200-1500 yıllarını kapsar. Bu dönemde dinsel düşünüş egemen olmuş ve felsefe dinin hizmetine girmiştir.

Orta Çağ felsefesi iki farklı din anlayışından oluşan iki farklı felsefedir; **Hristiyan Felsefesi** ve **İslam Felsefesi**. Orta Çağ felsefesi Hristiyanlığın yayılmasıyla başlayan ve 7. yüzyıldan itibaren İslamiyet'in de katılımıyla dine dayalı bir şekilde 15. yüzyıla kadar yapılan felsefedir.

İLK ÇAĞ FELSEFESİ İLE ORTA ÇAĞ FELSEFESİNİN TEMEL FARKLILIKLARI

1. **İlk Çağ Yunan Felsefesi** sadece Yunan halkının ya da sınırlı bir topluluğun felsefesi olarak kabul edilirken, **Orta Çağ Felsefesi** toplumların felsefesidir.
2. **İlk Çağ Yunan Felsefesi** dini ya da mitolojik açıklama yerine akla, **Orta Çağ Felsefesi** ise dini dogmaya önem verir.
3. **İlk Çağ Yunan Felsefesi'**nde evrenin ana maddesi, bilgi ve insan ele alınırken, **Orta Çağ Felsefesi'**nde Tanrı, inanç, otorite, kötülük ele alınır.
4. **İlk Çağ Yunan Felsefesi'**nde eleştircilik ve şüphe ön plandadır, **Orta Çağ Felsefesi** ise eleştirciliğe ve şüphecilğe karşı çıkar.

HRİSTİYAN FELSEFESİ

Hristiyan Felsefesi Hristiyanlık dininin ortaya çıkışıyla başlayan ve 15. yüzyıla kadar geçen sürede Batı Felsefesi için kullanılan bir adlandırmadır. Bu dönemde felsefe ile birlikte bilim dışlanmış Felsefe ve bilim merkezleri bir bir kapatılmıştır. Örn; 5. yy'da İskenderiye Kütüphanesi bilimsel ve felsefi çalışmaların Hristiyan düşüncesine zarar verdiği gerekçesiyle yakılmıştır. Benzer gerekçelerle 6. yy'da Yunan Akademisi de kapatılmıştır.

Bu dönemde amaç yeni bilgiler oluşturmak değil kutsal olanı anlamaya çalışmaktır. Hristiyan Felsefesi 2 temel dönemle sınıflandırılır:

1. Patristik Dönem
2. Skolastik Dönem

1. Patristik Dönem: İlk dönem Hristiyan felsefesidir. (M.S 2.yy- M.S 8.yy) Bu dönem Hristiyan filozofları aynı zamanda din adamlarıdır ve "**Kilise Babaları**" olarak adlandırılırlar. Tertullian, Cellemens, Augustinus, bunların önde gelenleridir. Akılla dini açıklama çabaları vardır.

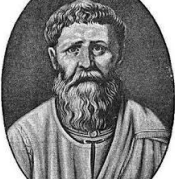
2. Skolastik Dönem: 8. yy'dan 15. yy'a kadar olan 2. dönem Hristiyan felsefesidir. Skolastik felsefe dogmatiktir. Bu felsefede kişisel görüş, tartışma ve kuşku yer yoktur. Kutsal kitaplarda ve dini otoritelerde insanın merak ettiği her sorunun yanıtı bulunabilir. Bologna ve Oxford üniversiteleri bu geleneğin öncüsü olan yerlerdir. Anselmus, Thomas Aquinas, Ockhamlı William önde gelen filozoflardır.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Din merkezli düşünce görülmüştür. Ele alınan problemlerin tümü dinseldir. (Tanrının varlığı, akıl-inanç ilişkisi, dine uygun davranış..)
- Filozoflar aynı zamanda din adamlarıdır, kullanılan dil Latince'dir.
- Akıl ile dinin temellendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.
- İnançın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.
- Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.
- Kutsal metinlerin doğruluğu merkeze alınmıştır. Bilim, din ve felsefe çatışması ortaya çıktığı zaman Kilise kutsal kitapta yazılanların dışındaki her türlü düşüncüyü reddetmiştir.
- Eleştiriye izin verilmemiştir. Farklı düşüncede olanlar ve eleştirilerini dile getirenler cezalandırılmıştır.

HRİSTİYAN FELSEFESİ DÜŞÜNÜRLERİ

Augustinus : (354 - 430)

Pagan (Putperest) bir baba ile Hristiyan bir annenin çocuğu olarak Thagaste (Cezayir'in, Tunus sınırı)'de dünyaya gelmiştir. Gençliğinde çeşitli felsefi ve dini akımların etkisinde kalmıştır. Cicero'nun şimdi kayıp olan eseri Hortensius'u okuduktan sonra hakikati aramaya başlamış, felsefe ve Hristiyan düşüncesine eğilimi ortaya çıkmıştır. Thagaste'de küçük bir manastır kurmuş, 396'da Hippo piskoposu olmuştur.

◆ Tanrı Anlayışı:

"İnanmadıkça anlamayacaksınız!" İnsan önce inanmalı sonra bilmeli. Dolayısıyla önce iman etmek, sonra da iman edileni anlamak için çaba göstermek gerekir. Bilinmesi istenen şeye önce inanmak, onun daha iyi bilinmesine neden olacaktır.

Augustinus'a göre insan aklı, kendi başına bırakıldığında hakikate ulaştırıran bir etkinlik gerçekleştiremez. Bu nedenle aklın birincil görevi olan bilmek, inanmaktan sonra gelmelidir. Akli terbiye eden imandır.

Tanrı, Augustinus'a göre hakikatin kendisidir. Hakikatin aklımızda yer alması, onun aynı zamanda içimizdeki varoluşunu anlatmaktadır. Eğer hakikat içimizdeyse o zaman Tanrı da içimizde demektir.

Tanrı, varoluşundaki özellikler nedeniyle bizi aşan bir yapıdadır. Bu yapı itibarıyla da bizi, akıllarımızı yönetmekte; doğru düşünmenin yollarını göstermektedir. Bu yüzden Tanrı'nın insan aklının ürettiği bir kavram olması imkansızdır.

Tanrı ezeli ve ebedi bir varlıktır. Bütün evreni ideaları aracılığıyla yaratmıştır. Tanrı'nın dışında var olan her şey Tanrı'dan gelmektedir.

◆ Ahlak Anlayışı ve Kötülük Problemi:

Augustinus'a göre her şeyi ve herkesi bir arada tutan, Tanrı'ya yönelten en önemli kavram sevgidir. "Hepimiz kesinlikle mutlu olmayı isteriz." Mutluluk, Augustinus'un eserlerinin tümünde merkezde yer almaktadır.

Augustinus, Tanrı'nın her zaman iyiyi emrettiğini ama insana irade vermek suretiyle iyiyi veya kötüyü seçme özgürlüğünü de tanıdığını belirtir. Kötülük, irade zayıflığından kaynaklanır. Hz. Adem'in bile yasaklanan bir şeye el uzatması sonucunda cennetten kovulduğuna işaret ederek Tanrı'nın insanı kukla olarak yaratmadığını belirtir. Bu açıdan kötülük problemi aynı zamanda kader ve özgür irade problemiyle yakından ilişkilidir.

Hristiyan inancına göre insan, işlediği ilk günahtan dolayı dünyaya düşmüştür. Kendi başına bırakılmış bir irade, tutkularının esiri durumundadır. İnsanın seçme özgürlüğü elbette vardır. Ancak insan, bu özgürlüğü yapması gerekli olan şeyleri yapmak adına kullanamaz. Çünkü insan ilk günah nedeniyle özgürlüğünü kaybetmiştir ve onu yeniden elde etmek için mutlaka Tanrı'nın lutfuna ihtiyaç duyacaktır.

◆ Devlet Anlayışı:

Aziz Augustinus, devleti "Yeryüzü Devleti" ve "Tanrı devleti" olarak ikiye ayırır. Augustinus, insanın yeryüzü devletinde gerçek adaleti hiçbir zaman bulamayacağını iddia eder. Çünkü insan bu devlette sadece kendi nefsinin ve belğini yüceltir. Ona göre, gerçek adalet ancak kurucusu ve yöneticisinin İsa olduğu Tanrı devletinde ortaya çıkabilir. Tanrı Devletinde insan kendini aşarak Tanrının sevgisine ulaşmaya çalışır. Bu sevgi onu ebedi ve gerçek mutluluğa götürür. Yeryüzü devleti kötü ve bozuk bir yönetim iken Tanrı devleti ya da gökyüzü devleti iyi bir yönetimdir. Yeryüzünü sevenler, tutku ve duysal isteklerinin peşinden giderek yeryüzü devletini oluştururlar. Oysa ruhsal isteklerini dinleyerek Tanrıyı sevenler gökyüzü devleti olan Tanrı devletinde birleşeceklerdir.

NOT! Augustinus'un bu devlet tasarımı bütün Ortaçağ düşüncesini temsil eden bir devlet tasarımı olmuştur. **Bu türden bir düşüncede yeryüzü devletinin, Kilise karşısında bir üstünlüğü yoktur.** Bu anlayışa göre Tanrı-devleti ideal bir model oluştururken, yeryüzü devleti kötü yönetim örneğidir. Tanrı-devleti kalıcıdır, oysa yeryüzü devleti geçicidir. Daha da önemlisi **Kilise, Tanrı devletinin yeryüzündeki temsilcisi olarak, yeryüzü devleti karşısında mutlak bir üstünlüğe sahiptir.**

Anselmus : (1033 - 1109)

İtalya'nın kuzeyindeki Aosta'da Roma asilzadesi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Anselmus, bu yüzden bazı zamanlar Aostalı Anselmus olarak da anılmaktadır. 1093'den sonra İngiltere'de Canterbury başpiskoposluğu yapmış ve orada ölmüştür.

◆ Tanrı Anlayışı:

Augustinus'un düşüncelerinden etkilenen ve kendisine ikinci Augustinus da denen Anselmus, Hz. İsa'nın öğretisinden yola çıkarak yalnızca akıl yürütme ile Tanrı'nın varlığını ve onun sıfatlarını kanıtlamaya çalışır. Tanrı'nın varlığına ilişkin ontolojik kanıtıyla tanınır.

"Anlamak için inanıyorum." tavrının başlatıcısıdır. İnancı akıl ile temellendirmeye çalışmıştır. Anselmus'a göre inancın öğrettiği her şey akılla kanıtlanabilir. Tanrı'nın varlığı ister kabul edilsin ister kabul edilmesin herkesin zihninde bir Tanrı kavramı vardır. Düşüncede var olmak gerçeklikte de var olmak demektir. Var olmak, mükemmellik içermektedir. Her var olan bu mükemmelliğini en yüksek derecede mükemmelliğe sahip olandan almaktadır ve o da Tanrı'dır. Tanrı en yetkin varlıktır. Böylece Tanrı'nın varlığını kabul etmek zorunludur.

Anselmus Tanrı kanıtlamasında Augustinus'u takip etmiştir. Augustinus Tanrıyı tarif ederken kendisinden daha iyisi düşünölemeyecek olan Tanrı hem akılda hem gerçeklikte vardır demiştir. Kanıtlama akılda başlar ve ilahi aydınlanmanın yardımıyla devam eder.

Thomas Aquinas : (1225 - 1274)

Skolastiğin ilk döneminde "anlamak, kavramak için inanıyorum" anlayışı hâkimdi .Thomas ise bu anlayışa karşı çıkarak dini doğrularla aklın iki ayrı bilgi kaynağı olduğunu ileri sürmüştür. Her iki bilgi kaynağı bizlere farklı farklı şeyler öğretir. Dolayısıyla inanma ve bilme kavramları aynı şey değildir; birbirlerini ancak kısmen karşılayabilirler. İnanç, akla aykırı olmamakla birlikte aklın sınırlarını ve kavrama gücünü aşmaktadır. Thomas için bilgi, insana sadece en yüksek ışığı benimseyip anlaması için ön koşulları sağlar. Nitekim Thomas için bilginin yönelip yükselebileceği en yüksek nokta "Tanrı'yı bilmek"tir.

◆ Tanrı Anlayışı:

Varlığı Zorunlu ve Zorunsuz olarak ikiye ayırır. **Zorunlu Varlık;** varoluşu için kendisinden başka hiçbir nedene gereksinim duymayan varlıktır. Bu varlık, bütün var olanların nedenidir. Bu varlık Tanrı'dır. **Zorunsuz Varlık;** Tanrı tarafından yaratılan tüm varlıklardır.

Thomas Aquinas, Tanrı kanıtlamasında Tanrı'nın özünü değil, O'nun etkileri üzerinden giderek Tanrı'yı kanıtlamaktadır. Bu kanıtlama türüne "Kozmolojik Tanrı Kanıtlaması" denir. Bu kanıtlamaya göre içinde yaşadığımız nesnel evrende, her şey bir başka şeyle mümkündür. Tüm bu var olan nesneleri mümkün kılana geri gittiğimizde, hiçbir şeyin var olmadığı bir zamandan söz edebiliriz. İşte orada var olmak zorunda olan bir varlık vardır. O, Tanrı'dır.

◆ Ahlak ve Toplum Anlayışı :

Thomas'ın ahlak öğretisi akılcıdır. Ahlak, akla uygun iradenin neden olduğu eylemlerle ilgilidir. Eylemin ölçüsü veya kuralı AKIL'dır. Akıl bizim iyiye yönelmemizi, kötünden de kaçınmamızı buyurur.

İSLAM FELSEFESİ

İslamiyet öncesi dönemde Doğu'daki çeşitli merkezlerde (Antakya, Harran, İran ve İskenderiye gibi) açılan okullarda Antik Yunan felsefesine dair çeviriler yapılmıştır. İslam medeniyetinin hızla yayılması çok farklı kültürlerin birbiriyle etkileşim kurmasını sağlamış; bilim, sanat ve felsefede önemli gelişmeler oluşturmıştır. Özellikle Bağdat (*Beytül Hikme - Abbasiler dönemi*) bu gelişmelerin merkezi konumuna gelmiştir.

7. yüzyılda ortaya çıkan İslam dini Ortadoğu'dan başlayarak çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. İslam felsefesi, kaynaklarını eski Mezopotamya, Hint, İran, Yunan ve Türk uygarlıklarından almıştır. Bazı durumlarda İslam dininin temelleriyle uzlaşmış , bazı durumlarda ise ters düşmüştür.Çoğunlukla Arapça yazılmıştır. Sadece Müslümanlardan değil çeşitli din ve milletlerden düşünürlerin yapmış olduğu felsefi etkinliktir. Kısaca İslam felsefesi İslam kültür ve uygarlığı çevresindeki her türlü felsefeyi kapsar.

İSLAM FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiştir.
- Çeviri faaliyetleri yapılmıştır. (ilk çeviriler İran ve Hint kültüründen olmuştur)
- Akıl, iman, inanç gibi konular tartışılmıştır. Tanrının varlığını kanıtlama, Tanrıya ulaşma, ahlakı dine dayandırma, inanç ile akli uzlaştırma söz konusudur.
- Batı felsefesini etkilemişlerdir.

İSLAM COĞRAFYASINDA FELSEFİ GÖRÜŞLER (FELSEFE EKOLLERİ)

* Dehriyye (Materyalist):

Adını "başlangıcı ve sonu olmayan" anlamındaki dehr kelimesinden alan materyalist ve ateist bir felsefe ekolüdür. 7. yy'da şekillenen bu anlayış İran kültürü ve Brahmanizm inancından etkilenmiştir. Temsilcisi **İbn-ür Ravendi**'dir. Ona göre evren ezeli ve ebedidir. Evrenin ötesinde doğa üstü bir güç olmadığı gibi peygamberlik, din ve mucizelerin varlığına da inanılmaz.

* Tabiiyye (Tabiatçı, Naturalist):

İslam felsefesinde deist yaklaşımı savunan anlayıştır. Kurucuları **Cabir Hayyan, Ebu Bekir Razi**. Tanrı'nın evreni yaratmış olduğunu kabul etmelerine karşılık peygamberlik, vahiy, kutsal kitaplar ve mucizelere inanmazlar. Bu anlayışa göre insan akli sayesinde iyiyi, güzeli ve doğruyu bulabilir.

Cabir Hayyan İslam düşünce ve bilim tarihinde kimyanın kurucusu olarak tanınır. Alemin sırlarını anlamanın yolunun kimyasal analizlerden geçtiğini ileri sürmüştü; bu sırların kötüye kullanılabileceği kaygısıyla da düşünceleri gizemli ve mistik bir dille ifade etmiştir.

Ebu Bekir Razi ise İslam dünyasında yetişen en önemli tabip ve kimyacıdır.

* Meşşaiyye:

İslam felsefesinde en geniş etkiye sahip olan anlayıştır. **El Kindi, İbn-i Rüşd, Farabi, İbn-i Sina** gibi filozofların temsil ettiği bu ekol, Aristocu anlayışı benimsemişlerdir. Meşşaiyye "gezinenler" anlamındadır. (*Aristoteles, kurduğu okulda derslerini öğrencileri ile gezinerek verdiği için felsefesi bu adla tanımlanmıştır.*) Meşşailere göre insan gerçeğe akıl ile ulaşabilir. (Rasyonalist) Bu anlayış Tanrı'nın varlığını, vahyin mümkün olduğunu ve peygamberliğin gerekli olduğunu kabul etmiş din ile felsefeyi uzlaştırma çabasında olmuştur.

* İhvan-ı Safa:

10. yy'ın ortalarında Basra merkezli gizli ve siyasi bir örgüt şeklinde yapılanan İhvan-ı Safa'nın (Temizlik Kardeşleri) kimlerden oluştuğu ve gerçek amaçlarının ne olduğu bilinmemektedir. Cehalet, batıl inanç ve sapkın fikirlerle kirlendiğini düşündükleri dinin ancak felsefe ile temizlenebileceğini savunan İhvan-ı Safa, insanlığın kurtuluş, huzur ve mutluluğunun felsefileşmiş din ile sağlanabileceğini ileri sürer. Harf ve sayılar sembolizmini kullanan bu anlayışa göre dinlerin kutsal kitaplarındaki yaratılış, ruh, şeytan, cennet ve cehennem gibi kavramlar sembol olarak anlaşılmalıdır. Ruh, cennet, melek gibi güçler aslında doğada bulunan varlıkların birer sembolünden ibarettir.

* İşrakîyye:

İşrakîyye; güneşin doğması ve aydınlanma anlamına gelir. 12. yy'ın sonlarına doğru **Şehabeddin Sühreverdi** tarafından kurulmuştur. İnsanın hakikate, sezgi ya da iç aydınlanmayla ulaşabileceği savunulur. Aristoteles'e ve Meşşailik'e karşı tepki olarak çıkmıştır. İşrakîyye felsefesinde bilgiye ulaşmada akla karşı çıkılır. Bilginin kaynağı ilham ve sezgidir. İnsan, karanlıktan aydınlığa tasavvuf eğitimiyle nefsini eğiterek, belli aşamalardan sonra hakikate ulaşabilir.

İSLAM FELSEFESİ DÜŞÜNÜRLERİ

Farabi : (870 - 950)

Türkistan'ın Farab şehrinde doğmuştur. Bir süre kadı (yargıç) olarak çalışan filozof, bilinmeyen bir tarihte memleketinden ayrılarak hayatı boyunca sürecektir olan ilim seyahatine çıkmıştır. (Buhara, Semerkant, Merv, Belh, Bağdat, Dimaşk, Halep, Mısır..)

Aristoteles mantığının islam coğrafyasında anlaşılmasını sağlayan filozof, Aristoteles'i en iyi yorumlayanlardan biridir. Mantık alanında üstün başarılarından ötürü "Muallimi Evvel" (İlk Hoca) ve Aristoteles'ten sonra "Muallimi Sani"(İkinci hoca) ünvanıyla anılan Farabi, geriye 43'ü günümüze ulaşan 100'e yakın eser bırakmıştır.

◆ Varlık Anlayışı:

Varlığı 2'ye ayırır: Zorunlu Varlık (Tanrı) ve Mümkün Varlık (diğer tüm varlıklar). Bir ve gerçek olan tek varlık "Tanrı"dır. Tanrı var olmak için hiçbir sebebe ihtiyaç duymaz, kendiliğinden vardır. Her şeyin var oluşu Tanrı'ya bağlıdır. (Vacib-ül Vücut)

◆ Bilgi Anlayışı:

Farabi'ye göre bilginin 3 temel kaynağı vardır: **Duyular** (dış dünyayı bilmeye yarar), **Akıl** (iç dünyamızı bilmeye yarar), **Sezgi** (Tanrı ve tanrısal varlıkları bilmeye yarar) Tanrı asıl gerçek ve en iyi olandır, her şeyi yaratandır. İnsan, bu yaratılanların doğru bilgisine akıl ile ulaşır. Akıl bazı bilgileri doğuştan getirdiğini ancak aklın duylara dayalı olarak bilgiyi açığa çıkardığını düşünmektedir. Akıl kesin bilgiyi elde eder. Akıl; insanı yönlendiren, ona doğru ve yanlış gösteren ve böylece de insanın Tanrı'ya ulaşmasını sağlayan bir hazinedir.

◆ Devlet Anlayışı:

Platon'un Devlet ütopyasında olduğu gibi Farabi de "Erdemli Şehir" (Medinet-ül Fazıla) adlı eserinde ideal bir yönetim şekli ortaya koyar. İnsanların kendi aralarında düzen kurmak için devleti oluşturduğunu belirtir. İnsanların mutlu olabilmelerinin koşulu olarak adaletin sağlanmasını öngörür. Adaleti de ancak güçlü bir örgüt olan devlet sağlayabilir. En büyük erdem yardımlaşmadır. Yardımlaşan kent erdemli kenttir. Erdemli kenti erdemli yönetici yönetir. Bütün uluslar mutluluğa varmak için birbirlerine yardım ederse dünya, erdemli bir dünya olur. En yetkin devlet, insanlığı kuşatan erdemli dünya devletidir.

İbn-i Sina : (980 - 1037)

Bugünkü Özbekistan sınırları içerisinde olan Buhara kenti yakınlarındaki Afşana köyünde dünyaya gelmiştir .Özellikle tıp ve biyoloji konularında uzmanlaşmıştır. İslam düşünürlerinden Farabi'den, Batılı düşünürlerden de Aristoteles'ten etkilenmiştir. Orta Çağ Hristiyan dünyasında Avicenna adıyla tanınır. El-Kanun fi't-Tıb (Tıp Kanunu) adlı eseri batı üniversitelerinde on dokuzuncu yüzyıla kadar okutulmuştur. İslam ve Hristiyan felsefe geleneklerini etkileyen İbn-i Sina, müzik ile ayrıca ilgilenmiş olup ruhsal bozuklukların tedavisinde bu bozukluklara uygun müzik terapileri geliştirmiştir.

◆ Varlık Anlayışı:

Var olanlar 2 kısma ayrılır: (1)Tanrı ve onun yarattığı şeyler (insanın iradesine bağlı olmayan) , (2) İnsan iradesi ile meydana gelen şeyler. İlk kısımdaki varlıklara ilişkin bilgiye teorik felsefe, ikinci grupta yer alan şeylere ilişkin bilgiye ise pratik felsefe denilir.

NOT: Gerçek anlamda varlık zorunlu varlık yani Tanrı'dır. Tanrı'ya ilişkin bilgiye sahip olmayan kişi bilge sayılamaz. İnsan, varlıkların ve Tanrı'nın hakikatini tam olarak bilemeyeceğinden onun bilge oluşu gerçek anlamda değil, ancak mecaz olarak anlaşılmalıdır.

Gazali : (1058 - 1111)

Horasan yakınlarında Tus kentinde doğmuştur. Önceleri Bağdat'ta tanrıbilim(ilahiyat) dersleri vermiştir, sonra sırasıyla Suriye, Mekke ve İran'da dersler vermiştir. Doğduğu kente döndükten sonra kendini felsefe çalışmasına adanmış, sufilerin mistik yaşamına uygun bir yaşam sürmüştür.

Onun felsefe anlayışında her düşünce dine hizmet etmekle yükümlüdür. İnanç ile akıl arasındaki tercihte doğru olanın her zaman inancı tercih etmek olduğunu belirtir. Akli tercih edenlere şiddetli eleştiriler yöneltilmiş aklın gerçeği olduğu gibi kavramakta yetersiz olduğunu savunmuştur.

◆ Bilgi Anlayışı:

"Bilgiye sezgi yoluyla ulaşılır." Sezgi insanda var olan özel bir yetidir. İslam dünyasında sezgi; kalp gözü ile ifade edilir. (**Entüisyonizm-Sezgicilik**) Onun sezgi kavramı tasavvufa dayanır. Duyular yanıltıcı, akıl ise çelişkilerle doludur bu nedenle de bilginin özünü veremezler. Doğru bilgiye yalnız iman (inanç) ile ulaşabiliriz. İmanın kaynağı ise kalptir. Kalp, sezgisel bir güç taşıdığından kalp gözü ile bakmak demek gerçekliği sezgi ile kavramak demektir. İnsanın kalp gözünü gereği gibi kullanabilmesi için dünyevi arzulardan kurtulması gerekmektedir. Kalp gözü açılan kişi bilim ve felsefe yoluyla kavrayamadıklarını da açık seçik kavrar.

İbn-i Rüşd: (1126 - 1198)

Batılılar tarafından Latince adıyla Averroes olarak bilinen İbn-i Rüşd, Endülüslü Arap felsefecidir. Hekim, matematikçi ve tıpcıdır. İbn-i Rüşd, Aristo'nun eserlerini Arapça'ya tercüme etmiştir. Bu sayede Batı'da çok ünlenmiş, birçok yerde heykelleri dikilmiştir. İbn Rüşd, siyaset, din, hukuk, tıp ve felsefenin pek çok alanında 150'den fazla eser kaleme almıştır.

İbn-i Rüşd'ün İslam ve Batı felsefesinde tanınmasının asıl nedeni Gazali ile girdiği tartışmadır. Gazali "**Filozofların Tutarsızlığı**" adlı eserinde İslam şeriatı ile bağdaşmayan görüşlerin reddedilmesi gerektiğini savunarak inancı ön plana almıştır. İbn-i Rüşd ise Gazali'nin eserine karşı yazdığı "**Tutarsızlığın Tutarsızlığı**" adlı eserinde felsefe ile dinin birbirine tezat olmadığını, inançla birlikte felsefenin de savunulabileceğini anlatır. Din ile felsefe arasındaki çatışmada felsefeyi korumaya çalışan İbn-i Rüşd bu davranışının yarattığı olumsuz sonuçlara maruz kalmıştır.

◆ Bilgi Anlayışı:

İbn-i Rüşd iki bilme düzeyi ve bunlara karşılık gelen iki gerçeklik tarzından bahseder: (1) Doğaüstü, gizli, Tanrısal nesneler (Gayib), (2) İnsanın duyu organlarıyla algıladığı nesneler (Şahid).

Gayib'in bilgisi olan tanrısal bilme ve Şahid'in bilgisi olan insansal bilmedir. İnsan bilgisinin düzeyi duyulur olanların düzeyinde kalır.

Muhyiddin İbn-i Arabi : (1165 - 1240)

Endülüs'ün Mürsiye şehrinde dünyaya geldi. Ünlü mutasavvıf, İslam düşünürü ve şairidir. On yedi yaşında İbn Rüşd ile görüşen Arabi İbn Rüşd'ü ölümüne kadar bir daha görmeyecektir ancak İbn Rüşd'ün cenaze merasimine katılacak ve burada İbn Rüşd için dokunaklı bir kaç beyit zikredecektir.

İbn-i Arabi Tanrı, evren, insan ve yaratılış gibi konular üzerinde durmuştur. Tanrı ile evrenin bir olduğu görüşünü savunur. (**Vahdet-i Vücut**) Ona göre evrende var olan her şeyin kaynağı Tanrı'dır. Tanrı dışında bir varlık, bir oluş yoktur. Evrenin varlığı tanrının varlığından kaynaklanmaktadır.